

SPELBOMSKAN 9

Antikvarisk förundersökning inför rivning

2022-12-08

Nyréns Arkitektkontor

Innehåll

Inledning	3
Historik	4
Kronologi - bygglov	5
Stockholms stadsmuseums klassificering	7
Inventering - bevarandegrad	8
Kultuhistorisk värdebeskrivning	16
Jämförelse - liknande byggnader som klassats som särskilt värdefulla	17
Kan byggnaden anses var en särskilt värdefull byggnad?	18
Byggnadsdelar att bevara vid eventuell rivning	19

PROJEKTINFORMATION

Beställare: Skandia Fastigheter AB

Rapportförfattare:

Mattias Eklund, byggnadsantikvarie, uppdragsansvarig

Christopher Gustavsson, byggnadsantikvarie, handläggare

Omslagsbild: Fastigheten kring 1967. Bildkälla 2BK Arkitekter.

Inledning

Bakgrund

I pågående arbete med samrådshandling inför ny detaljplan för fastigheten Spelbomskan 9 vid Odenplan har det, efter parallella arkitektuppdrag, tagits fram förslag till en nybyggnad. Förslaget är ritat av White arkitekter. Nybyggnaden är tänkt att placeras på befintlig grundläggning men allt ovan mark ska rivas. Byggnaden, det sk. Läkarhuset, har bedömts som utjänt och inte möjligt att renovera för ett framtida bruk. I samband med de parallella uppdragen togs det fram en Kulturmiljöanalys av Reichmann antikvarier (reviderad och färdig 2022-11-11) och efter att Whites förslag nu bearbetats har även en antikvarisk konsekvensanalys tagits fram av Reichmann antikvarier (färdigställd 2022-12-07) baserad på förslag till nybyggnad.

Det som enligt SBK har saknas för att få en komplett beskrivning av kulturhistoriska värden och konsekvenser är en form av antikvarisk förundersökning inför eventuell rivning, med anpassad detaljeringsgrad för planskedet.

Syfte

Utredningen syftar till att ge en övergripande analys som fungerar som underlag till en bedömning av ifall fastigheten, utifrån en rimlig detaljeringsgrad exteriört/interiört, kan anses vara en särskilt värdefull byggnad och ifall en framtida rivning kan anses acceptabel, utifrån följande kriterier;

- Vad som anges i 8 kap 13 § PBL,
- De allmänna råden för hur detta kan bedömas enligt BBR (BBR 1:2213)
- Vad som anges för förutsättning för rivningslov (9 kap 34 § PBL)

Avgränsning

Föreliggande utredning är avgränsad till själva byggnaden på fastigheten Spelbomskan 9.

Vad är en särskilt värdefull byggnad?

En särskilt värdefull byggnad omfattas av plan- och bygglagens 8 kap 13§, vanligtvis kallad förvanskingsförbudet. I boverkets byggregler (2011:6) föreskrifter och allmänna råd - avsnitt 1:2213, ges exempel på vilka egenskaper som kan rendera en byggnad att vara särskilt värdefull. I Boverkets handbok om plan- och bygglagen utvecklas detta avsnitt, vilket återges nedan:

"För att en byggnad ska betraktas som särskilt värdefull krävs det att byggnadens värde är så stort att dess bevarande kan sägas utgöra ett verkligt allmänt intresse. Detta gäller inte bara enskilda byggnader av monumental karaktär eller stort historiskt värde, utan också byggnader och bebyggelsemiljöer som representerar olika tidsepoker eller något karaktäristiskt från skilda sociala miljöer. Bestämmelsen gäller också enskilda byggnader som i sig kanske inte är så värdefulla men som blir det genom samhörigheten i en grupp, ett kvarter, en fasadräcka eller liknande.

En byggnad eller bebyggelsemiljö kan vara särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden. Exempel på detta är:

- Byggnader som representerar en tidigare vanlig byggnadskategori eller konstruktion som nu har blivit sällsynt.
- Byggnader som belyser tidigare bostadsförhållanden, sociala och ekonomiska villkor, arbetsförhållanden och olika gruppers livsvillkor. Bostadsförhållanden kan även belysas av de ekonomibyggnader som tidigare tillhörde en bostad. Med grupper kan avses till exempel kön, ålder, yrke eller minoritetsgrupper.

- Byggnader som belyser tidigare stadsbyggnadsideal och arkitektoniska ideal samt värderingar och tankemönster. Exempel på byggnader som belyser tidigare värderingar kan vara olika typer av institutionsbyggnader som ofta präglas av sin tids människosyn.
- Byggnader som har representerat för lokalsamhället viktiga funktioner eller verksamheter. Det kan vara olika samhällsfunktioner som skolan eller järnvägsstationen eller andra verksamheter som fyllt en central roll för lokalsamhället som till exempel smedjan, butiken, biografen, badhuset eller den dominerande arbetsplatsen.
- I formuleringen tidigare samhällsförhållanden ligger att det handlar om förfluten tid. Att en verksamhet fortfarande är i drift hindrar dock inte att den kan belysa tidigare förhållanden.

En byggnad eller bebyggelsemiljö kan även vara särskilt värdefull om den tydliggör samhällsutvecklingen. Exempel på detta är:

- Byggnader som till exempel illustrerar folkrörelsernas framväxt, massbilismens genombrott, immigration och emigration.
- Byggnader som har tjänat som förebilder eller på annat sätt varit uppmärksammade i sin samtid. Det kan vara byggnader som har erhållit priser eller framhållits som goda exempel i fackpress.
- Byggnader som präglas av en stark arkitektonisk idé.
- En byggnad kan också vara särskilt värdefull om den i sig utgör en källa till kunskap om äldre material och teknik.

En byggnad eller bebyggelsemiljö kan vara särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt om den uppvisar särskilda estetiska kvaliteter eller har en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning eller i utförande och materialval eller i konstnärlig gestaltning och utsmyckning.

En byggnad eller bebyggelsemiljö kan även vara särskilt värdefull om den värderas högt i ett lokalt sammanhang. Exempel på detta kan vara byggnader som har haft stor betydelse i ortens sociala liv eller för ortens identitet eller i lokala traditioner.

En byggnad kan anses vara särskilt värdefull från miljömässig synpunkt om den utgör en del av en miljö som uppfyller de ovanstående kriterierna.

De flesta byggnader kan på ett eller annat sätt anses uppfylla något av de angivna kriterierna, men i begreppet "särskilt värdefull" ligger att byggnaden särskilt väl ska belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang ha få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande. Få motsvarigheter ska förstås i relation till hela byggnadsbeståndet och behöver bedömas från såväl ett nationellt som regionalt och lokalt perspektiv. Även om en byggnadstyp kan vara vanlig i en region så kan det finnas få motsvarigheter i ett nationellt perspektiv. En i och för sig vanligt förekommande byggnadstyp kan i sitt sammanhang ha få motsvarigheter som kan förmedla samma berättelse. En väsentlig aspekt på kulturhistoriskt värde är i vilken mån en byggnad är ägnad att förmedla kunskap om ett visst förhållande."

Historik

Uppförande

Fastigheten började uppföras 1962 och invigdes 1964, dock dröjde det till 1970 innan det stod helt färdigt. Byggnaden var vid uppförandet Europas största läkarhus, och byggherre var försäkringsbolaget Livförsäkrings AB Thule vilka investerade 17 miljoner kronor i bygget. Ritningarna upprättades av Sten Lindegren vid SAR Ancker, Gate & Lindegren arkitekter. Läkarmottagningarna, vilka dominerade byggnaden, projekterades av Stockholms läkarförening i samarbete med sjukvårdsstyrelsen. Byggnaden var ursprungligen bara tänkt att inrymma kontor, men förfrågan om att husera ett läkarhus kom under projekteringen.

Ursprunglig utformning

Byggnaden uppfördes i 14 våningar ovan mark. Sex våningar var avsedda för en gruppläkarmottagning med totalt 20 specialistmottagningar, ytterligare sex våningar hyrdes ut som kontor och de två nedersta planen innehöll affärslokaler, till en början två butiker, Göteborgs bank och ett konditori. Bland övriga hyresgäster fanns bland andra ICA-förbundet och ICAs provkök, Förenade landsortstidningar, Nordiska bokhandeln

Konstruktionen gjordes med en betongstomme med fasadkomponenter utförda som en sandwichkonstruktion. Byggnaden fick ett särpräglat utseende med ljusa keramikplattor från Höganäs med smala fönsterband klädda med aluminium som kontrast. Mycket kostnader och möda lades på att få till behagliga inomhustemperaturer. Fönstren gjordes medvetet små för att minska solinsläppet. Bakom keramikplattorna monterades känslendetektorer vilka styrde en automatisk nerkyllning av de solbelysta delarna av fasaden, med syftet att hyresgästerna skulle

"slippa vändas i solgasset" (SvD 1964-04-11). Rådgivande expert var professor J. Rydberg vid Tekniska högskolan. Systemet fungerade dock inte vid invigningen, och SvDs utsände konstaterade att "invigningsgästerna tycktes vandra i tropikerna" (SvD 1964-10-10).

Bottenvåningen fick en fasad i polerad svart granit, likt det omgivande något äldre kontorshuset. Den av skönhetsrådet kritiserade ventilationspåbyggnaden gavs också en fasad av keramikplattor.

Senare ändringar

1972, två år efter att byggnaden stod helt färdig, genomfördes den första fasadförändringen, en mindre ändring på bottenvåningen mot väster. 10 år senare ändrades fasaden på bottenvåningen igen och skärmtaket tillkom.

Under 1980–90- och 2000-talet genomgick huset ett antal inre och yttre förändringar, vilket inte är ovanligt för byggnader med medicinskt innehåll. I princip samtliga ytskikt har uppdaterats med undantag för trapphus, hisshallar och vissa källarutrymmen. På en del av kontors- och mottagningsvåningarna har planlösningarna ändrats. Bottenvåningens entrépartier och fönster har bytts ut på 1990- och 2000-talet.

Läkarcentral vid Odenplan 1964

SvD 1961-11-06

DN 1966-11-19

SvD 1964-04-11

Arkitektur, nr 3 1967

Kronologi - bygglov

År	Åtgärd
1961	Bygglov sökt för uppförandet av fastigheten. Ritningarna upprättades av Sten Lindegren vid arkitektkontor SAR Ancker, Gate & Lindegren.
1964	Huset invigs.
1970	Huset står helt färdigt.
1972	Ändring del av bottenvåningens fasad.
1982	Ändring del av bottenvåningens fasad.
1982	Skärmtak tillkommer.
1986	Ombyggnad av plan 8,12,13 samt ny trappa mellan plan 12 och plan 13.
1986	Ombyggnad, håltagning i bärande vägg.
1990	Ändring av butiksfasad genom rivning av skyltskåp samt handikappanpassning av trottoaren till fastigheten.
1991	Håltagning för trappa mellan våning 7 och 8, flyttning av wc och dusch.
1994	Ombyggnad till provtagningslab. plan 1
1999	Sammanslagning av två lokaler samt ändrad verksamhet från banklokal till bokhandel.
2000	Yttre ändring av kontorshus/affärshus, ändring av entréparti, lovärende
2001	Ändrad planlösning på plan 12 och 13 i kontorshus/affärshus, ändring av ventilation, anmälningssärende
2001	Uppförande av UMTS/3G-basstation på tak till kontorshus/affärshus, 7 st mobiltelefonantennar, lovärende
2003	Ändrad planlösning plan 8,10 -13 i kontorshus/affärshus, m.m., anmälningssärende
2003	Yttre ändring av kontorshus/affärshus, tillbyggnad på tak för ventilation, lovärende
2003	Ändring av entré, affärshus/kontorshus, anmälningssärende

2004	Ändring av entréer, nytt skärmtak, affärshus/kontorshus, lovärende
2005	Yttre ändring av kontorshus/affärshus, ny entréparti till Akademibokhandeln, karusellörrar, lovärende
2005	Ändrad planlösning del av plan 11 och 12, ny intertrappa, kontorshus/affärshus, anmälningssärende
2006	Yttre ändring av kontorshus/affärshus, kylmedelskylare på tak, lovärende
2007	Yttre ändring av kontorshus/affärshus, nytt fasadparti till butik, rivning av skärmtak, lovärende
2007	Ändrad planlösning/utökning av butik (Lindex) i två plan i kontorshus/affärshus, installation av rulltrappor, ändring av installationer, anmälningssärende
2009	Yttre ändring av kontorshus/affärshus, byte av entréparti till butik, lovärende
2012	Yttre ändring, ventilationsgaller, vån 6

Historik

Läkarhus i Sverige

Läkarhus var en amerikansk idé vilken föreslogs att etableras i Sverige på 1940-talet efter förslag från Sveriges läkarförbund. Läkarhusen fungerade som samlingshus för olika privatpraktiserande läkare vilka då kunde dela på dyr röntgenutrustning, och även få andra fördelar av samlokaliseringen. Det första läkarhuset i Stockholm öppnade 1951 i en befintlig fastighet på Riddargatan 12, men det första för ändamålet uppförda läkarhuset invigdes 1956 i Vällingby, vilket finns kvar idag. Året efter uppfördes Stockholms då högsta bostadshus i Björkhagen vars lågdel även innehöll ett läkarhus. Huvudsakligen uppfördes de nya läkarhusen i stadens nya stadsdelar och de kommande åren invigdes läkarhus i Farsta, Solna, Fruängen, Skärholmen med flera. Läkarhusen byggdes även i stor mängd ute i landet. Läkarförbundet antog en tioårsplan 1963 om att låta uppföra ett 40-tal läkarhus utanför de största städerna fram till 1970. Planen gick inte helt att hålla men bland annat så fick Uppsala ett läkarhus 1965, Karlstad 1966 och Gävle 1967.

Byggnaden i Björkhagen, vars lågdel innehöll läkarhus vid uppförandet. Funktionen finns kvar i den intilliggande centrumbyggnaden. Foto Mauro Rongione 2006, SSM.

Högdalens läkarhus. Foto Johan Stigholt 2006, SSM.

Läkarhuset i Fruängen. Foto Johan Stigholt 2006, SSM.

Vällingby läkarhus. Foto Objektvision 2022.

Stockholms stadsmuseums klassificering

Klassning

Den aktuella fastigheten är streckad i Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta, vilket innebär att den inte har klassificerats ännu. Detta beror på att området klassificerades 1978, vilket var för kort tid efter att byggnaden var färdigställd för att tas med i klassificeringen.

Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta. Aktuell fastighet markerad med streckad röd linje.

Inventering - bevarandegrad

Exteriör - högdel

Högdels fasader är klädda med ljusa keramikplattor från Höganäs med smala fönsterband med små fönster och aluminiumkassetter. Keramikplattorna satt ursprungligen även på undersidan av de klinkerklädda partierna, ovanför fönstren. Nästan alla av dessa har dock tagits bort för ca 15 år sedan. På grund av stor risk för släpp så har även de återstående keramikplattorna klätts in med nät. Blå partier på fasaden markerar där klinkerplattor tagits bort i förebyggande syfte. På byggnadens tak finns en ventilationspåbyggnad vars gestaltning härrör från en ombyggnad på 2000-talet. Vid byggnadens takfot syns de utskjutande stöden vilka bär det sekundärt tillkomna gallerdurggolvet på taket.

Fasaden på nära håll. Blåa partier har markerats med röda streckade kvadrater för denna rapport's syfte.

Byggnaden från nordväst. Blåa partier där klinkerplattor tagits bort har markerats med röda streckade kvadrater/rektanglar för denna rapport's syfte. Klinkerbandens undersidor har inte markerats.

>> Inventering - bevarandegrad

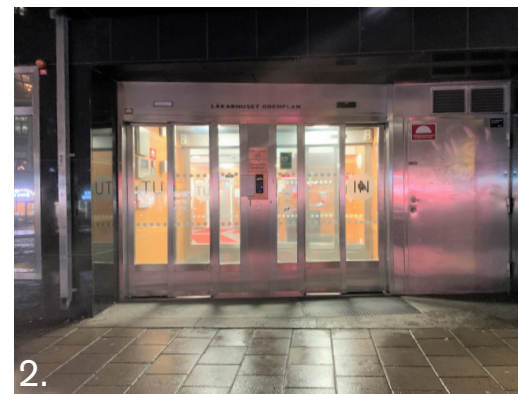
Exteriör - lågdel

Lågdelen nedre våning är klädd med polerad svart granit, likt grannfastigheten Spelbomskan 12. Entrépartier och fönsterpartier är i omålad, eloxerad aluminium. I enlighet med curtain wall-principen så är i princip hela bottenvåningens fasad uppglasad, och byggnadens hörn är avskuret med ett utskjutande parti ovanför entrén till bokhandeln (ursprungligen banken).

Bokhandeln upptar hela den norra delens butiksytor, vilket tidigare var uppdelat på tre lokaler med bank, konditori som ursprungliga hyresgäster.

Mot Odengatan finns entrén till läkarhuset, vilken omgestaltades kring 1994. Ovanför entrén sitter ett skärmtak tillkommet 1982. Till vänster om denna entré finns en till butiklokal där Lindex huserar i nuläget. Dess dörrar är i glas och sannolikt tillkomna på 2000-talet.

Övre våningen på lågdelen består av en kontinuerlig fönsterrad med fasader i aluminium. Fönstren är ursprungliga med fönsterbågar i trä, men med aluminiumfronter utåt.

1. Fasad mot väster. Tidigare banklokal och konditori vilka slagits ihop.
2. Entré till läkarhuset från Odengatan.
3. Den tidigare banklokalen, nuvarande bokaffär.
4. Entré till Lindex mot Odengatan, med sentida glasade dörrar.
5. Fasaden mot Odengatan med skärmtaket vilket tillkom 1982.

>> Inventering - bevarandegrad

Exteriör - tak

Takets ventilationspåbyggnad var ursprungligen klädd med samma keramikplattor som fasaden i övrigt. Dess nuvarande utformning tillkom på 2000-talet och består av korrugerad plåt på fasaderna, och gallerdurk som golv vilket lagts ovanpå det befintliga koppartaket.

Ventilationspåbyggnad med sentida plåtfasad.

Stöd till det sekundärt tillkomna gallerdurkgolvet.

Ursprungligt koppartak.

Ursprungligt koppartak.

>> Inventering - bevarandegrad

Interiör - Entré

Entrén omgestaltades kring 1994 då en reception byggdes. Samtliga ytskikt inklusive trapppräcken är från denna tid, utom möjligtvis kalkstensgolvet och trappan vilka kan vara ursprungliga.

Huvudentrén.

Huvudentrén.

Interiör - butik

Butikslokalens huvudentré ligger i den före detta banklokalen. En sekundär entré från väster finns där entrén till konditoriet låg. Mellan de respektive lokalerna har håltagningar med avvaxlingar gjorts i bärande väggar. Samtliga ytskikt är sentida. Vid den tidigare bankentrén finns kalkstensgolv bevarat.

Inne i personalutrymmena finns bankvalvet kvar, vilket dock inte inventerades vid inventeringstillfället.

Butikslokalen i den tidigare banklokalen.

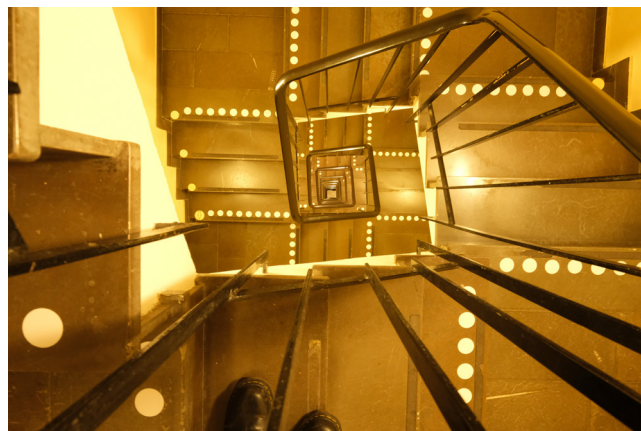

Bevarat bankgolv i den tidigare banklokalen.

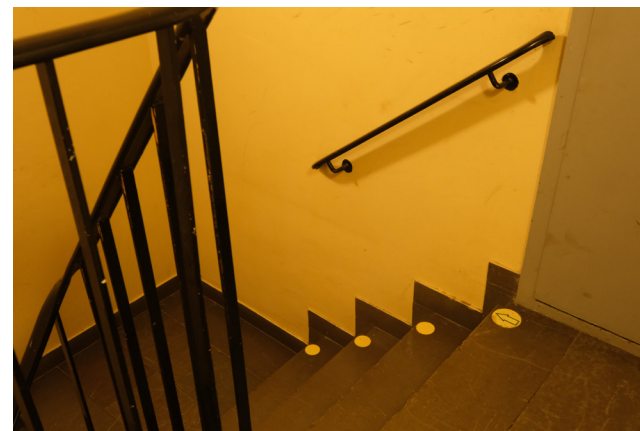
>> Inventering - bevarandegrad

Interiör - trapphus

Byggnaden har två trapphus. Trapphusen är i princip oförändrade sedan uppförandet med trappsteg i kalksten, ursprungliga räcken och i huvudsak ursprungliga trapphusdörrar.

Trapphus med ursprungligt kalkstensgolv och räcken.

Trapphus med ursprungligt kalkstensgolv och räcken.

Interiör - hall vid hissar

Hallutrymmena vid hissarna har kontinuerligt fått nya ytskikt och dörrpartier. Väggarna är huvudsakligen klädda med vävtapet, i taken sitter nedpendlade undertak, och dörrpartierna är antingen i trä eller stål, beroende på när de tillkommit. Golven är i hög grad ursprungliga och består av kalksten på vissa våningar och marmor på andra.

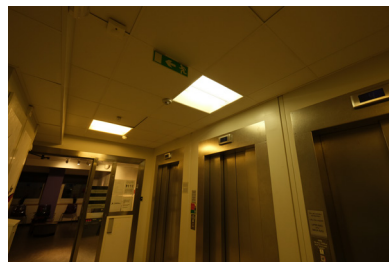
Hisshall med kalkstensgolv.

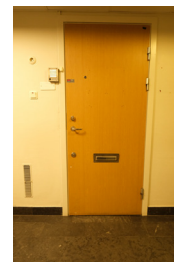
Hisshall med marmorgolv.

Sekundärt tillkommet dörrparti i stål.

Sekundärt tillkomna dörrpartier och hissdörrar.

Sekundärt tillkommen dörr till hisshall.

Ursprungligt väggparti t.v., Sekundärt tillkommet t.h.

>> Inventering - bevarandegrad

Interiör - läkarmottagningar

Läkarmottagningarna har kontinuerligt uppdaterats avseende ytskikt, pentryn och våtutrymmen. I regel har golven linoleummattor, väggarna vävtapet och taken nedpendlade undertak (på mottagningarna råder generell restriktivitet med fotografering). Fönstren är ursprungliga med ursprungliga vred, fönsterbänkarna och radiatorer har bytts ut vid något tillfälle.

Ursprungligt fönster med vred.

Sekundärt tillkommen fönsterbänk.

Interiör - källare

Källarna är i högre grad oförändrade jämfört med våningarna ovan mark. Väggarna består i regel av målad brädgjuten betong, golven är täckta med linoleumplattor och i korridortaken sitter (troligtvis ursprungliga) undertak. I vissa av lokalerna saknas undertak, där är taken av målad betong. Enstaka ursprungliga toaletter och pentryn finns i källaren.

Källarkorridor.

Lokal i källare.

Ursprungligt pentry.

>> Inventering - bevarandegrad

Interiör - Personalmatsal

Personalmatsalen fick sin nuvarande inredning och ytskikt på 1990-talet. Golven består av parkett, väggarna är putsade och målade och taket är ett nedpendlat undertak. Armaturer och fast inredning har en påtaglig 1990-talskaraktär.

Personalmatsalen.

Personalmatsalen.

Interiör - Ventilationspåbyggnad

Den tekniska utrustningen i ventilationspåbyggnaden har bytts ut vid ett flertal tillfällen, i samband med att ventilationssystemen uppdaterats. Ursprungliga byggnadsdelar består av trappor i betong med räcken.

Inuti fläktrummet på taket.

Trappa upp till taket.

>> Inventering - bevarandegrad

Sammanfattning - bevarandegrad

Byggnaden är förhållandevis oförändrad exteriört sett till fasadyta. Högdelsens klinkerfasad samt fönster är ursprungliga, liksom lågdels slutna fasadpartier i polerad svart granit. Ventilationspåbyggnaden har byggts på och fått en ny fasad av korrugerad plåt. Takets koppar finns åtminstone delvis kvar under gallerdurken som tillkommit i samband med nya ventilationslösningen på 2000-talet.

Bottenvåningens dörr- och fönsterpartier är kontinuerligt utbytta och är i eloxerad aluminium eller glas. Interiört så är merparten av byggnadens ytskikt och installationer utbytta vid flera tillfällen. Huvudentréns utformning är tillkommen kring 1994. Hissarna med hissdörrar uppdaterades kring 1999. Trapphusen har bevarade kalkstenstrappor och smidesräcken. Golven utanför hissarna är i flera fall i vit marmor eller kalksten, båda ursprungliga. Utöver detta är finns exponerade brädgjutna betongväggar i källarutrymmen, där det även finns enstaka toaletter och pentryn med ursprunglig inredning.

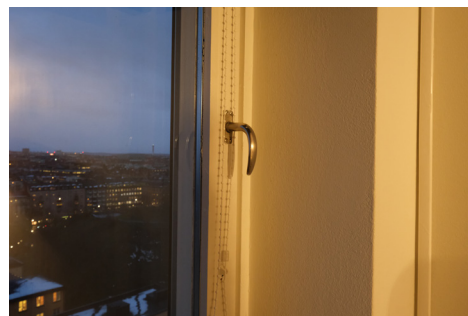
Byggnaden 1967. Ur tidskriften Arkitektur.

Byggnaden 2022. Google street view.

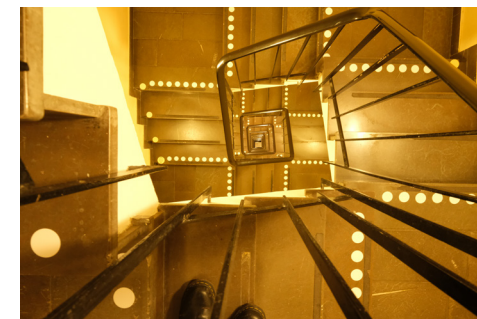
Fasader med polerad granit, aluminiumkassetter, klinker (under nätet).

Ursprungligt fönstervred.

Ursprungligt marmorgolv i hall.

Trapphus med ursprungliga kalkstenstrappor.

Kopparpartier på tak.

Kulturhistorisk värdebeskrivning

Tidigare värdering - Kulturmiljöanalys 2022-11-11

Nedanstående värdering är hämtad från den tidigare utförda kulturmiljöutredningen, framtagen av Reichmann Antikvarier AB.

KULTURHISTORISKT PERSPEKTIV

Läkarhuset är ett framträdande landmärke i omgivningen, ritat av Sten Lindegren vid AGL Arkitekter, ett av dåtidens mycket välrenommerade arkitektkontor. Huset är byggt i en tradition av höga hus på 1960-talet som känns igen från centrumdelar tillkomna vid denna tid. Samspelet mellan högdelen och lågdelen utgör ett karaktäristiskt arkitektoniskt drag tillsammans med tidstypisk materialanvändning. Detta ger byggnaden **ett arkitekturhistoriskt värde**.

Lågdelen på Spelbomsplan 9 och 12 är samgestaltning med polerad svart granit vilket utgör ett värdebärande karaktärsdrag.

ESTETISKT PERSPEKTIV

Läkarhuset, och dess roll som landmärke ger den ett miljöskapande värde. Högdelen proportionering mellan bredd och höjd skapar en upplevelse av klossighet och tyngd som är ovanlig för ett högt hus. Detta förstärks av de breda, kakelklädda delarna och de låga fönsterbanden. Högdelen och lågdelen har olika materialverkan upplevs inte som samgestaltade. Sammantaget bedöms **det arkitektoniska värdet för läkarhuset vara begränsat**.

SOCIALT PERSPEKTIV

Läkarhuset har obruten verksamhet med publik anknäring sedan mer än 50 år. Detta har gjort att byggnaden har en stark identifikationskraft och väcker känslor och upplevelser hos många stockholmare. Butikerna i lågdelen har delvis bytt namn men funktionerna har i vissa fall bevarats. Sociala mönster kan därmed vara präglade av byggnadernas innehåll som är av betydelse för de boende i området.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

Exteriör

Fasader av grå Höganäsplattor och polerad svart granit.

Interiör

Golv och trappor i kalksten.

Kompletterande värdering

Nedanstående värdering ska ses som en kompletterande värdebeskrivning utifrån de aspekter som undersökts inom ramen för föreliggande utredning.

Byggnadens högteknologiska fasad ger den ett **teknikhistoriskt värde**. Värdet försvagas något av att det inte är direkt läsbart och att de ursprungliga installationerna inte finns bevarade, utöver sensorerna som möjligen finns kvar bakom klinkerplattorna.

Fastighetens kulturhistoriska värde bygger på dess monumentala position i stadslandskapet, påkostade materialval och detaljering. 1960-talets större kontorsbebyggelse är känslig för förändringar i just detaljering, där exempelvis portar, huvudentréers gestaltning och ursprungliga fönster har stor betydelse för upplevelsen av dess tidstypiska karaktär.

Byggnaden har dessvärre inte bevarat äldre portar och huvudentrén omgestaltades på 1990-talet, dock är dess ursprungliga fönster i högdelen bevarade. Fönstren är dock klädda med aluminium på utsidan vilket innebär att upplevelsen av dem som äldre inte är en integrerad del av karaktären.

Byggnadens arkitektoniska värde är avhängigt möjligheten att bevara de befintliga klinkerplattorna; om dessa inte går att bevara tappas byggnaden en essentiell del av dess karaktär.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG - KOMPLETTERING

Interiör

Trapphus med ursprunglig utformning i kalksten

Kalkstens- och marmorgolv i hisshallar
brädgjutna betongväggar i källare

Jämförelse - liknande byggnader som klassats som särskilt värdefulla

Sporren 16

Guldvisken 26

Lärjungen 2

Syfte

Syftet med detta kapitel är att redogöra för grönklassade byggnader som är ritade av samma kontor vid ungefär samma tid, för att belysa vilka aspekter som har bedömts innebära att en grönklassificering varit motiverad.

Information och bilder är hämtade från Bebyggelseregistret. För fastigheter inventerade 2007 eller senare så finns en skriftlig motivering till beslutet. För fastigheter inventerade tidigare så saknas i regel den skriftliga motiveringen.

Kv Sporren 16

Sergels torg 14. Uppfört 1960–69.
Stadsmuseets inventeringsår: 2007.

Klassning: grönklassad.

Motivering: Denna 1960-talsbyggnad, ritad av det kända arkitektkontoret Ancker-Gate-Lindgren har stora arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden. Byggnaden är en välformad

representant för efterkrigstidens högkvalitativa precisionsarkitektur, med knivskarpt kubiska volymer och med rödbruna fasader i polerade granitplattor. Det kanske mest karaktäristiska inslaget är första våningens smala fönsterslits som löper runtom huset och understryker byggnadens slutenhet och tyngd. Denna fönsterslits berättar även om byggnadens ursprungliga funktion som EPA-varuhus; den skulle frigöra väggyta och minska risken för att varuhusbesökaren bländades. Det centrala läget vid Sergels Torg, Sveriges viktigaste moderna platsbildning, ger byggnaden självklara och mycket stora stadsbildsmässiga och miljöskapande värden. Huset har även stadsbildsmässiga värden i relation till de intilliggande höghusen. Avsikten var att Sporren 16 så mycket som möjligt skulle utgöra en kontrast till dessa; mörk, sluten och massiv i stället för lätt och ljus.

Ur samhällshistorisk synvinkel är byggnaden ett intressant exempel på hur tidens stora varuhuskedjor etablerade sig i stadens nya hjärta

- med byggnader vars anslående arkitektur skulle ha ett reklamvärde i sig. Sporren 16 är ur denna synvinkel en intressant pendang till Backström & Reinius näraliggande Åhléns varuhuset. Vid sidan av dessa övriga värden har byggnaden, liksom de flesta andra hus i Stockholms city från denna period, stora stadsbyggnads- och samhällshistoriska värden som ett exempel på hur de centrala delarna av Sveriges huvudstad på några få korta decennier helt och hållet omskapades till utformning och innehåll. Byggnaden är som helhet välbevarad, även om takvåningen fick ny utformning i början av 2000-talet. Liksom när det gäller de flesta andra butikshus i city är bottenvåningen förändrad på så sätt att skyltfönster och butiksdörrar bytts ut. Förändringarna är negativa för de kulturhistoriska värdena men påverkar inte dessa i grunden.

Kv Lärjungen 2

Torsgatan 10. Uppfört 1955–58.

Stadsmuseets inventeringsår: 1995.

Klassning: grönklassad.

Värderingskriterier: Byggnadshistoriskt värde

Kv Guldvisken 26

Mornington hotell, Nybrogatan 53. Uppfört 1954–58.

Stadsmuseets inventeringsår: 1995.

Klassning: grönklassad.

Värderingskriterier: Byggnadshistoriskt värde

Kan byggnaden anses var en särskilt värdefull byggnad?

Denna text går igenom hur byggnaden relaterar till Boverkets beskrivning av vilka attribut som kan konstituera en särskilt värdefull byggnad, vilket i sin tur är en vidareutveckling av avsnitt 1:2213 i BBR.

Byggnadens Curtain Wall-konstruktion, med bärande betongstomme och utanpåhängande fasad, var den gängse konstruktionen som användes på samtida kontorshus, där framför allt skatteskrapan och Hötorgshuset är de främsta representanterna. Konstruktionstypen är väl representerad, både lokalt och internationellt.

Byggnaden bedöms inte belysa tidigare bostadsförhållanden, sociala och ekonomiska villkor, arbetsförhållanden och olika gruppers livsvillkor.

Byggnaden belyser i viss mån samtidigt stadsbyggnadsideal, där det fristående höghuset inte inordnar sig i den befintliga typologin och skalan i stadsrummet utan byggnaden manifesterar tidens framåtblickande ideal med tidens nya teknologiska landvinningar som legat till grund för byggnadens konstruktion och fasaduppbbyggnad.

Byggnaden var till en början tänkt att uppföras som en konventionell kontorsbyggnad. Under projekterings gång kom idén om att inrymma ett läkarhus i större delen av fastigheten, vilket kom att påverka fasadgestaltningen med de små fönstren och den högteknologiska fasadkylningsanordningen. Läkarhusen är en väl representerad byggnadskategori, både i stor-Stockholm samt ute i landet.

Byggnaden är ett verk av arkitektkontoret Ancker, Gate och Lindegren, vilka är väl representerade i framför allt Stockholm med kontors- och bostadshus från årtiondena kring mitten av 1900-talet. Flera av deras byggnader har grönklassats av Stockholms stadsmuseum; dessa byggnader har dock generellt en högre verkshöjd samt grad av ursprunglig karaktär bevarad.

Som Boverket skriver så ligger det i begreppet "särskilt värdefull" att byggnaden särskilt väl ska belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang ha få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande. Läkarhuset bedöms ha värden kopplade till dess samtida utformning, påkostade fasadmaterial, och framstående plats i stadsrummet, dock har den i jämförelse med samtida, grönklassade byggnader av liknande karaktär från samma arkitektkontor ett mer begränsat arkitektoniskt uttryck och lägre grad av bevarad karaktärsbärande detaljering. Dess små fönster belyser dess funktion som läkarhus, i övrigt är just funktionen som läkarhus svåräst i den befintliga byggnadens exteriör utifrån att byggnaden till stor del även innehöll andra funktioner. Byggnadskategorin läkarhus är som konstaterat väl representerad i både staden och landet.

En viktig del som inte går att förbise är den nuvarande statusen på fasaden. Vid en renovering av fasaden där klinkerplattorna behöver bytas ut är det av högsta vikt att utförandet blir exakt som det ursprungliga. Om utförandet av tekniska skäl avviker från den ursprungliga gestaltningen tappar byggnaden en av dess viktigaste karaktärsdrag.

Ett exempel på en liknande byggnad vars fasader riskerade att falla ner men där återskapandet av fasaden inte fick exakt samma utförande är AG-Favörhuset, kv Häggen vid Värnhemstorget i Malmö. Byggnaden uppfördes 1960 och hade ursprungligen en icke bärande fasad med prefabricerade fasadskivor av hel-singborgstegel satta i cementbruk, upphängda på kramlor i betongstommen. Efter att kramlorna börjat rosta riskerade fasaden att ramla av. Stor möda lades på att försöka återskapa uttrycket utan att återskapa det ursprungliga utförandet, vilket var en riskkonstruktion som bedömdes vara tekniskt omöjlig att återskapa, inte minst då teglet inte tillverkats på ett 50-tal år. Resultatet blev istället dels ett specialtillverkat skärmtegel i valda delar, dels en typ av fasadskivor i anodiserad aluminium vilka syftade till att likna den ursprungliga fasaden i indelning och detaljering, men slutresultatet blev dock en helt annan karaktär på byggnaden.

Sammanfattningsvis bedömer undertecknad att då byggnadstypen är väl representerad, och att byggnaden då den tappat i detaljering genom återkommande byten av ytskikt, portar och skyltfönster inte kvalar in i under begreppet särskilt värdefull enligt Boverkets definition.

Kv Häggen i Malmö 2019. Google street view.

Kv Häggen i Malmö 2022. Google street view.

Byggnadsdelar att bevara vid eventuell rivning

Om byggnaden inte bedöms vara möjlig att bevara bör dess värdefullaste byggnadsmaterial demonteras varsamt för att kunna återbrukas i andra restitueringsprojekt eller nyproduktion.

En del av byggnadsmaterialen tillverkas inte längre och bör därför hanteras särskilt varsamt, dock bör alltid återbruk av allt byggnadsmaterial övervägas.

Byggnadsdelar att särskilt bevara vid en eventuell rivning:

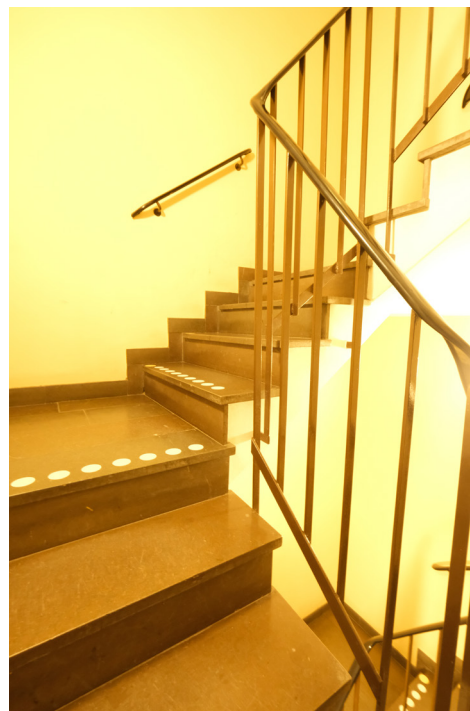
Kalksten i trapphus och hisshallar

Marmor i fasad och hisshallar

Klinkerplattor

Marmor vid hisshall.

Kalksten i trapphus.

Klinkerplattor i fasad.

Polerad marmor i sockelvåning.

Nyréns Arkitektkontor
2022